

RESSENYES

LORENZ ANDRÉS, José Luis (2021)

El Vilafamés foral. De la conquesta a l'arribada dels Borbons (1233-1707)

Castelló de la Plana: Universitat Jaume I i Diputació de Castelló, 247 p.

Col·lecció: «Biblioteca de les Aules»

ISBN 978-84-18432-87-3

No fa més de tres anys que es parla molt popularment de l'*Espanya vaciada*, pensant en comunitats de Castella i Lleó, d'Aragó o d'Extremadura. Però a tot arreu hi ha aquests defectes que la política treu ara, sense assenyalar que cal fer rectificacions al món rural davant de les grans ciutats. Un punt d'aquestes rectificacions, historiogràficament parlant, passa per l'increment de la història local que el prologuista d'aquest llibre, Carles Rabassa Vaquer, ja descriu i, fins i tot, en subratlla la qualitat. Quan ho fa, més enllà de la importància que dona a la història local, afirma que també cal evitar els excessos d'un localisme mal entès i que ha de contextualitzar-se en el marc polític i cultural més general del qual ha de formar part. Això és el que fa Lorenz Andrés en el seu llibre, i, a més, es beneficia de l'existència de diversos arxius —Arxiu Reial, Arxiu de l'Orde de Montesa i Arxiu Municipal de Vilafamés. Alguns d'ells han estat documentats en un volum de Carles Rabassa i Carmen Díaz de Rábago titulat *Documents per a la història de Vilafamés*. No és gens fàcil inserir aquesta història local en els fets de la història general i és un mèrit incontestable que l'autor Lorenz

Andrés ho hagi aconseguit a l'hora de mostrar l'evolució històrica de Vilafamés des del 1233 al 1707.

Això vol dir que es pot veure la conquesta d'aquest territori abans islàmic per Jaume I, la carta de poblament a fur de Saragossa donada pel rei en 1241 i el canvi que en 1250 el monarca fa de Vilafamés pel castell d'Olocau del Rei, que era abans propietat de l'Orde dels Hospitalers. En una paraula, els habitants de Vilafamés passaren de ser una possessió reial a ser possessió senyorial dels hospitalers fins al 1317, no sense que hi hagués problemes entre aquells, anomenats vassalls, enfront dels hospitalers. Pitjor va ser, això no obstant, que, per raó de la dissolució papal dels templers en 1312, la majoria dels béns que tenien a l'Aragó passaren a ser dels hospitalers, mentre que al Regne de València es creà l'Orde de Montesa, que va recollir totes les propietats dels templers valencians, i entre elles hi era Vilafamés. Si l'existència dels hospitalers era negativa, més ho fou la dels montesians per al lloc de Vilafamés, on es va patir tota una sèrie d'incidències històriques de primer grau. Cal enumerar la Unió valenciana, en

la qual s'embolicà Vilafamés; també l'econòmica de l'anomenada guerra dels dos Peres —el Cruel de Castella i el Cerimoniós—; el canvi del Compromís de Casp; la revolta de les Germanies, en les quals Vilafamés hi era al bàndol agermanat; la Unió d'Armes i les Corts de Montsó de 1626. I, òbviament, la Guerra de Successió a la Corona d'Espanya entre Felip de Borbó i l'Arxiduc Carles d'Àustria, que per al regne valencià acabà després de la batalla d'Almansa de 1707.

Ara bé, Lorenz Andrés no s'accontenta amb el fet d'haver aconseguit la inserció del poble en la història general del Regne. Aleshores es planteja estudiar els trets més importants del lloc. Abans de tot, la seva evolució demogràfica a prop dels cinc segles estudiats. En les seves pàgines, com a mínim des de 1320 —via l'estudi dels focs i l'aplicació de l'índex corrector de 5 habitants per foc— es poden veure les xifres poblacionals i el gràfic obtingut. Quelcom semblant s'observa en la seva aproximació al poder polític a la vila. S'expliquen així tots els oficis que hi havia —grans o petits—, subratllant les oligarquies municipals i s'afegeix una llista dels personatges que habitualment ocuparen càrrecs municipals. Però tampoc s'ha descurat un tema que sovint crema en les mans d'alguns pretesos historiadors. Em refereixo als punts, sempre importants, de la fiscalitat, les rendes i l'endeutament a Vilafamés. És a dir, la base econòmica de qualsevol llibre d'història.

Ja quasi per acabar, s'analitza l'expansió territorial, les disputes amb altres pobles de l'entorn i, naturalment, les relacions no sempre agradables de Vilafamés amb els ordes religiosos, però també polítiques i econòmiques. O sigui, aquelles que els seus habitants varen tenir amb els hospitalers i l'orde de Montesa, abans d'aconseguir una certa llibertat monàrquica entre els segles xvi i xvii, sobretot cap a finals del xvii. S'arribà en aquell temps a un desig més que secular dels vilafamesos, gràcies a la compra que feren per entrar en la jurisdicció alfonsina (d'Alfons el Benigne, de 1329) que atorgava la plena autonomia al poble de Vilafamés, tal com assenyala l'autor.

Amb tot el que ja s'ha dit, les encertades conclusions permeten tenir un bon llibre d'història local, d'una mena que als historiadors ja els agradaria disposar-ne més sovint. També ho voldria la població d'altres llocs que semblen estar buits en molts sentits, inclosa la seva pròpia història. Però, de moment, Lorenz Andrés en l'àrea històrica ja ho ha aconseguit amb aquest llibre, que té al començament unes citacions, d'ell i de Lord Byron, que molts historiadors acceptarien sense cap problema:

Ensenyem història per conèixer, per entendre, per saber, però per damunt de tot, perquè no ens manipulin i ser crítics.

El millor profeta del futur és el passat (Lord Byron).

Ernest Belenguier

Universitat de Barcelona

Membre de l'Institut d'Estudis Catalans

